

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Human rights in another key

Baehr, P.R.

Citation

Baehr, P. R. (1995). Boekbespreking van: Human rights in another key. *Acta Politica*, 30: 1995(4), 463-465.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450323>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450323>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cynisme is hem vreemd. Natuurlijk moet men zich ervan bewust zijn dat de mensenrechten allerwegen in de wereld worden geschonden. Maar al evenmin als het schenden van nationale strafwetten een reden kan zijn, om die wetten dan maar af te schaffen, zo dienen ook de internationale mensenrechtennormen niet te worden afgeschaft, maar het toezicht op de naleving ervan dient te worden verscherpt. Terecht wijst Cassese op het probleem dat dezelfde staten die de mensenrechtennormen hebben ontwikkeld, ook degenen zijn die die normen schenden.

Twee van de door Cassese behandelde voorbeelden van schendingen van de mensenrechten zijn nog uitermate actueel: genocide en martelingen. Genocide bespreekt hij aan de hand van twee historische voorbeelden: de uitmoording van de Armeniërs door de Turken in 1915-1916 en die van de Joden door de Nazi's in de periode 1933-1945. Vandaag zouden daar ongetwijfeld beschouwingen aan moeten worden vastgeknoopt aan de recente gebeurtenissen in Rwanda en in het voormalige Joegoslavië. Nog steeds zijn er geen voldoende effectieve instrumenten beschikbaar, om het straffeloos uitmoorden van bevolkingen tegen te gaan, maar de instelling van de twee internationale strafrechttribunalen die zich bezighouden met de schendingen van de mensenrechten en het humanitaire recht in de beide landen, lijkt althans een stap in de goede richting. Het is zeker geen toeval dat Cassese zelf actief bij een van beide is betrokken. Enigszins verrassend is dat hij het onjuist vindt dat er altijd sprake moet zijn van een uitdrukkelijke *bedoeling* ('intent to destroy a group'), om van genocide te kunnen spreken. Zijn bezwaar hiertegen is dat dit staten altijd de mogelijkheid geeft eronder uit te komen door eenvoudigweg te ontkennen dat er sprake zou zijn geweest van zulk een bedoeling. Maar die mogelijkheid van ontkennen van schuld lijkt mij geen overtuigend argument ten aanzien van de aard van het misdrijf. Het gaat hier uiteraard, om het aandragen van de nodige overtuigende bewijslast. Het is o.a. op dit punt dat de beide internationale strafrechttribunalen een belangrijke rol kunnen spelen.

Cassese laat zien dat de functie van martelingen door de eeuwen heen is veranderd. In het verleden werd foltering gebruikt, om juridisch bewijs te vergaren en als strafmaatregel. Tegenwoordig fungeren martelingen vooral ter onderdrukking van politiek en ideologisch afwijkende meningen, met volstrekte ontkenning van de menselijke waardigheid. In het internationale verdrag tegen martelingen, dat inmiddels door 88 staten is geratificeerd, is het beginsel van 'universaliteit van jurisdictie' opgenomen. Dat betekent dat folteraars overal ter wereld kunnen worden berecht. Cassese wijst terecht op dit belangrijke beginsel, maar vermeldt niet dat het tot op heden nog nooit in de praktijk is toegepast. Ook in Nederland niet, hoewel dat had kunnen gebeuren, toen de voormalige President van Chili, Pinochet, enkele jaren geleden ons land bezocht. Non-gouvernementele organisaties kwamen er achter dat hij in Amsterdam verbleef en alarmeerden de justitie. Deze trad echter niet op, enerzijds wegens het ontbreken van formele instructies, maar anderzijds ongetwijfeld ook omdat de arrestatie van Pinochet zeker politieke problemen zou hebben opgeleverd. Hij is immers nog steeds opperbevelhebber van het Chileense leger.

Interessant is ook de vraag of zich omstandigheden kunnen voordoen waarin martelingen zo al niet toegestaan, in ieder geval meer begrijpelijk worden. Cassese haalt

het klassieke voorbeeld aan van een in een openbaar gebouw geplaatste tijdbom. Is het toegestaan de plaatser van die bom te martelen, ten einde zo op de snelste manier achter de plaats van de bom te komen? Op die manier zouden in het gegeven geval de levens van honderden onschuldige mensen kunnen worden gespaard. Cassese stelt de vraag, maar beantwoordt hem niet. Persoonlijk vind ik nog altijd een goed antwoord dat eens gegeven werd tijdens een openbare discussie op het Koninklijk Instituut voor de Marine in Den Helder. Een van de bevelvoerende officieren zei toen dat hij nooit aan een van zijn ondergeschikten de opdracht zou geven te martelen, maar eventueel *zelf* daartoe zou overgaan. Later zou hij zich dan voor rechter dienen te verantwoorden en een beroep kunnen doen op verzachtende omstandigheden.

Cassese's boek vormt een uitstekende inleiding in de problematiek van de rechten van de mens. Het is geschreven door een jurist, maar laat zich ook uitstekend lezen door niet-juristen. Het is, zoals hij zelf in de inleiding opmerkt, geen systematisch geordend overzicht van het materiaal, maar een met vele voorbeelden verluchte benadering van de problematiek. Hij toont zich goed bewust van alle problemen, maar is tegelijkertijd niet zonder hoop. Juist op de door hem genoemde terreinen van ernstige mensenrechtenschendingen, zoals genocide en martelingen, lijkt er sprake te zijn van wat wijlen de Britse mensenrechtenspecialiste R.J. Vincent eens heeft aangeduid als een 'emerging consensus'. Deze emerging consensus kan op den duur uitgroeien tot een universeel aanvaarde opvatting over de aard van de mensenrechten. Het verbeteren van het toezicht op de naleving van die algemeen aanvaarde normen moet dan de volgende en beslissende stap zijn.

P.R. Baehr

Johan Galtung, *Human Rights in Another Key*. Polity Press, Cambridge, 1994.

Iets meer dan twintig jaar geleden werd de Noorse polemoloog Johan Galtung uitgenodigd, om aan de Universiteit van Amsterdam, in het kader van een werkcollege over de Europese Gemeenschap een gastcollege te geven naar aanleiding van zijn pas verschenen boek *De EEG als Supermacht* (Amsterdam, 1973). Galtung verscheen, deelde mee dat hij zojuist was teruggekeerd van een bezoek aan de Volksrepubliek China en daar dermate van onder de indruk was dat hij alleen maar over China kon praten en niet over Europa. Vervolgens hield hij een uiterst boeiend betoog over China waar de studenten ademloos naar zaten te luisteren. Karakteristiek voor een Galtung-college is dat hij het bord volkalkt met formules, schema's, termen waarbij hij het omverschoppen van heilige huisjes niet schuwt, in tegendeel: daar zelfs een eer in stelt. Aan het eind van zijn betoog oogt hij nog fris als een hoentje, terwijl veel van zijn luisteraars uitgeput en uitgeteld zijn door de vele uitdagende, prikkelende, soms ook nonsensicale stellingen waarop ze door hem zijn vergast.

Bovenstaande herinnering kwam bij mij op bij het lezen van Galtungs nieuwste werk *Human Rights in Another Key*. Eén ding is in ieder geval zeker: Galtung is nog in het geheel niet veranderd. Al lezend, hóór je Galtung weer college geven: eru-

diet, weinig geordend, van de hak op de tak springend. Het zijn steeds weer nieuwe gedachten, soms meer, soms minder interessant. Het boek bevat een beschouwing over mensenrechten gezien vanuit verschillende perspectieven: de westerse traditie, de juridische traditie, de menselijke behoeften, de sociale structuren en de sociale processen. Wat dit boek in ieder geval *niet* is, is een uitgewerkte theorie, stoelelend op en gebruikmakend van, bestaande literatuur. Het gaat wél over belangrijke onderwerpen als het al dan niet universele karakter van de mensenrechten, de problematiek van het cultureel waardenrelativisme en de relatie tussen menselijke behoeften ('needs') en mensenrechten. Die behoeften zijn als het ware de rode draad in het boek. Hij probeert aan te geven in hoeverre bestaande mensenrechten of nog te ontwikkelen mensenrechten daarin kunnen voorzien. Galtung geeft blijk van een grote belezenheid, zij het niet zozeer op het gebied van de mensenrechten zelf. Zo geeft hij bijvoorbeeld een behandeling van een aantal artikelen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de beide VN mensenrechtenverdragen, maar verwijst niet naar de commentaren in de ter zake relevante literatuur. Vermoedelijk interesseert hem dat ook nauwelijks. In zijn behandeling van het Internationale Verdrag over Economische, Sociale en Culturele Rechten (p. 87-88) komen de in 1986 totstandgekomen 'Limburg Principles' die een uitvoerig commentaar en interpretatie bevatten van alle artikelen van het betreffende verdrag, niet ter sprake.

Het ontbreken van verwijzingen naar wat als 'de mensenrechtenliteratuur' kan worden aangeduid, leidt ertoe dat bepaalde bezwaren tegen zijn benadering onvoldoende belicht worden. Zo geeft hij een uitvoerige lijst van menselijke behoeften die nog op de 'wachtlijst' staan, om als mensenrechten te worden erkend, lopend van het 'recht op slaap' tot het recht om vrij te zijn te experimenteren met alternatieve levenswijzen. Hij heeft echter weinig oog voor het gevaar van begrippeninflatie, in de zin dat alles wat maatschappelijk aantrekkelijk wordt gevonden tot 'mensenrecht' wordt verheven. Galtung is vóór de erkenning van collectieve rechten en meent, ten onrechte, dat een aantal ervan (ontwikkeling, een schone omgeving en vrede) al min of meer zijn erkend. Hij heeft weinig oog voor de problemen die een dergelijke erkenning met zich mee brengt en met name dat het negatieve consequenties kan hebben voor reeds bestaande individuele mensenrechten.

Dat neemt alles niet weg dat hij zeker interessante beschouwingen ten beste geeft, met name daar waar het gaat over de aard van menselijke basisbehoeften. Typisch Galtungaanse rechten zijn de 'freedom to experiment with alternative social formations' en 'the freedom to have a richter choice in ways of life' (p. 77). Ronduit zwak is hij echter, als hij zijn argumentatie vervangt door retorische vragen: 'Why do artists and authors have the right to put their names on paintings and books, but workers not on cars?' (p. 79). Om de eenvoudige reden dat die kunstenaars, als het goed is, hun schilderijen en boeken zelf hebben bedacht of ontworpen, terwijl dat bij arbeiders in een autofabriek zelden het geval is. Dat neemt niet weg dat Galtung wel gelijk heeft, als hij een betoog voert voor, waar mogelijk, de vergroting van de betrokkenheid van de arbeiders bij het door hun vervaardigde produkt. Daar is best iets voor te zeggen, als kan men zich afvragen of dat als 'mensenrecht' moet worden erkend.

Bekend van Galtung is dat hij zich altijd inzet voor erkenning van, naast de Judeo-Christelijke waarden, opvattingen die wortelen in de traditie van de Islam, het Boeddhisme en het Hindoeïsme. Maar ook bij dit onderwerp kan het stellen van retorische vragen niet doorslaggevend zijn: 'The norm-sender for the Muslim is Allah. But why not let the UN reproduce an Islamic norm for the benefit of non-Muslims?' (p. 22) Ja waarom eigenlijk niet? Het antwoord is dat dit wel talloze malen is geprobeerd, maar dat tot op heden de vertegenwoordigers van Islamitische landen er niet in zijn geslaagd overeenstemming te bereiken over zo'n alternatief normenstelsel.

Galtung streeft er naar het merendeels op het westers gedachtengoed stoelende mensenrechtenstelsel een meer universeel karakter te geven. Dat is een op zichzelf nuttige gedachte, die echter nog aan belang zou hebben gewonnen, als hij hem zou hebben geplaatst tegen de achtergrond van het internationale debat, zoals dat de laatste jaren sedert de Tweede VN Wereldconferentie voor de Mensenrechten in Wenen (1993) wordt gevoerd. Dan zou hij bijvoorbeeld ook de door verschillende Aziatische regeringen (China, Indonesië, Singapore, Maleisië) ter tafel gebrachte argumenten hebben kunnen bespreken. Het is zeker een gemis dat dit nu niet gebeurt.

Is het boek, gezien de geopperde bezwaren daarom waardeloos? Nee, het is alleen minder geschikt, om een beginnend student in handen te geven, omdat het daarvoor onvoldoende inzicht biedt in de stand van kennis op het gebied van de rechten van de mens. Maar voor de meer gevorderden blijft Galtung tegelijk irritant en een ware luis in de pels. Wat hij te zeggen heeft over uiteenlopende onderwerpen als de relatie tussen voedsel, gezondheid en energie, het recht op mentale gezondheid, de internationale structuur van martelingen, mensenrechten en de structuur van ecologisch evenwicht, mensenrechten en de structuur van de vrede, is altijd de moeite van het kennismaken waard.

P.R. Baehr

L. Huyse, **De politiek voorbij: een blik op de jaren negentig**. Kritak, Leuven 1994

Er is een paradoxale ontwikkeling aan de gang rond het fenomeen democratie. Terwijl op veel plaatsen in de wereld democratieën worden gevestigd, wordt zij in West-Europa en de Verenigde Staten steeds minder gewaardeerd. Hier, zo wordt gezegd, verkeert de democratie in een crisis. Een van de meest besproken symptomen van die crisis is de kloof tussen burgers en politici. In de literatuur worden nogal wat maatregelen gesuggereerd waarmee de kloof zou moeten worden gedicht. Populair zijn vooral herwaardering van het parlement, partijvernieuwing, modernisering van het openbaar bestuur en herstel van het politiek fatsoen.

De Vlaamse hoogleraar Luc Huyse stelt in zijn boek *De politiek voorbij* dat bovengenoemde analyse van de kloof op een tweetal vooronderstellingen berust, die naar zijn mening niet kunnen worden volgehouden. In de eerste plaats moeten wij ons realiseren dat wanneer burgers zich laten vertegenwoordigen, er automatisch een af-